

HİMYERİLER

(الحميريون)

Milâttan önce 115-
milâttan sonra 525 yılları arasında
Yemen'de hüküm süren
Arap hânedanı.

Himyerîler'in atası, Kahtânî Arapları'n-
dan Himyer b. Sebe b. Yeşcüb b. Ya'rub
b. Kahtân'dır; rivayete göre asıl adı Zeyd
olup Himyer lakabıdır. Himyer b. Sebe'n-
nin bu lakabı kırmızı veya koyu renkli el-
bisesinden dolayı aldığı söyleniyorsa da
bu husus tarihçiler arasında tartışmalı-
dır. Güney Arabistan'ın güneybatı yayla-
larından gelmiş olan Himyerîler, Yemen'in
güneyindeki Cened şehri ve civarında ya-
şıyorlardı. Himyer'in oğulları Mâlik, Âmir,
Amr, Sa'd ve Vâsile'den yeni kollar orta-
ya çıkmıştır.

İslâmiyet'ten önce Güney Arabistan'da
kurulan devletlerin en güçlülerinden
biri de Himyerîler'dir. Himyerî hükümdar-
larına başlangıçta Reydân şehrine hâkim
oldukları için Zû Reydân denilirken en
güçlü devirlerinde buna Melikü Sebe, Me-
likü Hadramut, Melikü Yemenât unvan-
ları da eklenmiştir; Reydân aynı zaman-
da bu devletin başşehridir ve daha sonra
Zafâr adını almıştır. Bu unvanlardan, Him-
yerîler'in bir dönemde Güney Arabistan'ın
her tarafını siyasî nüfuzları altında tut-
tukları anlaşılmaktadır. Bölge, öteden beri
Çin - Hint ve Roma - Bizans arasındaki
ticaret yollarının üzerinde bulunduğu-
ndan çeşitli kültürlerin tesirine açık bir
yerdirdi. Bu durum zaman zaman ünlü hü-
kümdarların çıkmasına da zemin hazırla-
mıştır.

Himyerîler'in birinci hâkimiyet devri IV.
yüzyılın başına kadar devam eden feoda-
lite dönemidir; bu yıllarda hükümdar bir
derebeyi olarak görülür ve kalede oturur-
du. Bir tarafında kendi portresi, diğer ta-
rafında baykuş veya boğa resmi bulunan
altın, gümüş ve bakır sikke bastırırdı.
İçtimai teşkilât ise eski kabile sistemi-
nin bir karışımı durumundadır. İkinci hâ-
kimiyet dönemi IV. yüzyılın başından 525
yılına kadar devam eder ve hükümdarlara
"tübba" denilmesinden dolayı "tebâ-
bia devri" adıyla anılır. Rivayete göre an-
cak Hadramut'a da sahip oldukları tak-
dirde bu unvanı alabilen tübba'ların sayı-
sı dokuzdur (Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-mu-
hîl*, "tb'a" md.; Abdülhay el-Kettânî, II,
185).

Ülkedeki sosyal sınıfları askerler, çift-
çiler-bevediler, sanatkarlar ve tüccarlar
oluşturuyordu. Ülke "mihlâf" ve "mahfed"

denilen idarî birimlere ayrılmıştı. Mihlâf
sahiplerine "kayl" (çoğulu akyâl), mahfed
sahiplerine ise "zû" (çoğulu ezvâ) denili-
yordu. Kralların hânedan mensupları ara-
sından seçilen ve "mesâmine" denilen
sekiz kişilik bir yardımcılar komitesi var-
dı; bunun altında da seksen kayıldan olu-
şan akyâl meclisi bulunuyordu. Eğer kral
ölümünden sonra yerine geçecek bir ve-
liaht bırakmamışsa mesâmine kendi için-
den yeni kralı seçer, daha sonra da yeri-
ne akyâl arasından bir kişi mesâmine ko-
mitesine alınırdı; ardından hânedanın ye-
ni bir üyesi kayl olurdu. Kölelik yerleşik bir
kurumdu ve ekonomik hayatın dayanak-
larından birini köleler teşkil ediyordu.

Himyerîler'de geleneksel din, diğer Gü-
ney Arabistan halklarında rastlanandan
farklı değildi. Sebe'de İlmakah, Maîn'de
Vedd, Katabân'da Amm, Hadramut'ta Sin
adıyla bilinen Kamer (ay) panteonun baş-
tanrısı, onun karısı olan Şems (güneş) ile
oğlu Astar (Aştar) da (çoban yıldızı) diğer
önemli tanrılarıydı. Böylece Himyerîler
esasta aya, güneşe ve yıldızlara tapmak-
taydılar. Bununla beraber bu dönemde
Güney Arabistan'a Yahudiliğin, daha az
nisbette de Hristiyanlığın girdiği bilin-
mektedir. Yahudiliğin ilk önce Sebeliler
zamanında Hicaz bölgesinden yayıldığı
sanılmaktadır.

Bölgeye Hristiyanlığın Bizans İmpara-
toru II. Konstantinos zamanında (337-
361) girdiği anlaşılmaktadır. Bu tarihten
itibaren San'a, Aden, Me'rib ve Zafâr gi-
bi önemli merkezlerde birçok kilise inşa
edilmiştir. Hristiyanlık özellikle Necran
bölgesinde daha geniş yayılma alanı bul-
muş ve Belhâris'teki kilise büyük bir şö-
ret kazanmıştır. VI. yüzyılın başından iti-
baren de bölgede monofizit Hristiyanlı-
ğın izlerine rastlanmaktadır. Bununla be-
raber Bizanslılar'la Habeşler'in iş birliği
yapması ve bu iki hristiyan devletin Gü-
ney Arabistan için öteden beri siyasî ve
iktisadî emeller beslemesi bu dinin bölge-
de yaygınlaşmasını engellemiş ve Himye-
rî hükümdarlarının Yahudiliğe biraz da-
ha itilmesine yol açmıştır.

Tebâbia döneminin son hükümdarı olan
Zûnüvâs Yahudiliği kabul ederek Yosef
adını aldı ve herkesi bu dine girmeye zor-
ladı; özellikle 523'te ele geçirdiği Necran'da
hristiyanlara şiddetli baskı yaptı. Sert bir
mizaca sahip bulunan Zûnüvâs, yerli hristiyanların hristiyan Habeşler'le
siyasî bütünleşme arzusu taşıdığına ina-
nıyor ve hepsini vatan haini sayıyordu. Bu-
nun için Necranlı hristiyanlardan 4000
veya 20.000 kişiyi ateş yanan çukurlara
attırılmıştır. Kur'an-ı Kerim'de, "Hazırla-

dıkları hendekleri tutuşturulmuş ateşle
doldurarak onun çevresinde oturup iman
eden kimselere dinlerinden dönmeleri için
yaptıkları işkenceleri seyredenler kahrol-
sun!" (el-Burûc 85/4-7) meâlindeki âyet
de muhtemelen bu olayla ilgilidir (bk. AS-
HÂBÜ'İ-UHDÜD).

Yahudiliği benimseyen Zûnüvâs'ın hı-
ristiyanlara zulmetmesi üzerine Habeş
Kralı Kaleb Ela-Esbaha, hem dindashlarını
korumak hem de Hindistan deniz ticaret
yolunu denetleyebilmek için Bâbülmendep'i
ele geçirmek amacıyla Bizans İm-
paratoru I. İustinianos ile anlaşarak Yem-
en'e 70.000 kişilik bir ordu gönderdi.
Yapılan savaşta Zûnüvâs mağlûp oldu ve
rivayete göre kaçmak isterken denizde
boğuldu (525). Onun ölümüyle Himyerî
Devleti son buldu ve toprakları Habeşis-
tan'a bağlandı.

Güney Arabistan'da yazılı kaynaklar
tunç levhalar ve taş üzerine hakkedilmiş
kitâbelerden ibarettir. En eskileri, milâttan
önce VIII. yüzyıla kadar uzanan Sebe
(Sebâ) ve Minae (Maan, Maîn) grubu olmak
üzere ikiye ayrılır. Himyerî kitâbeleri Se-
be grubuna dahildir. Esasen Himyerîler,
bölgeye Hristiyanlık girmeden önce Se-
be bölgesinin en etkili kabilesiydi. Bir dö-
nemde ağırlığını hissettirdiği için bu saf-
hadaki kitâbelere Himyerî kitâbeleri ve
medeniyete de Himyerî medeniyeti de-
nilmiştir. Güney Arapçası'nın en eski leh-
çelerinden biri olan Himyerî dili ile bu-
günkü Mehrî, Şavrî ve Sokotrî gibi lehçe-
ler arasında benzerlik vardır. Süyûtî, Ebû
Bekir el-Vâsıtî'nin *el-İrşâd fî kurâ'ati'l-
'aşr* adlı eserinden naklen Kur'an'da mev-
cut elli lehçeden birinin Himyerî lehçesi
olduğunu söyler (*el-İtkân*, II, 102).

Güney Arabistan'ın İslâm öncesi en
uzun ve en muhteşem medeniyetini tem-
sil eden Himyerî Devleti, Akdeniz havzası
ile Uzakdoğu arasındaki kara ve deniz ti-
caret yolu üzerinde bulunduğundan ha-
reketli bir iktisadî yapıya sahipti ve bu
durum Kana'yı Hint Okyanusu'nun en bü-
yük limanlarından biri haline getirmişti.
Böylece Akdeniz ülkelerinin muhtaç ol-
duğu Çin ve Hint malları ile günlük (tüt-
sü) gibi yerli ihraç ürünleri bölge ülkeleri-
ne ulaştırılıyor, ayrıca deniz yoluyla San'a
ve Me'rib'e varan mallar kervanlarla ku-
zeye naklediliyordu. Özellikle büyük bir
ticaret merkezi olan San'a, güneyden ve
kuzeyden gelen bütün yolların kavşak
noktasını oluşturuyordu. Buradan kalkan
kervanlar Dahnâ çölünü aşır Necid'e, ora-
dan da Mekke'ye, Yenbû'ya veya Yesrib'e
uğrayıp Petra'ya ulaştıktan sonra ya ku-
zeyde Fenike ve Filistin şehirlerine veya

Tedmur'e (Pamir) yahut da batıya dönerek Mısır'a giderlerdi. Aden depolarındaki ürünler ise Kızıldeniz ve Akabe körfezi kanalıyla Suriye, Filistin ve Mısır'a intikal ettirilirdi. Bu ticarî canlılığın tabii bir sonucu olarak Debâ, Mehre, Aden, Sebâ ve Râhiye'de kurulan panayırılar gerek Arabistan yarımadasından gerekse Akdeniz ve Çin-Hint ülkelerinden gelen tüccarlarla dolup taşardı. Hz. Muhammed'in de gençlik döneminde ticaret amacıyla kervanlara katılarak Yemen'in Cüreş şehrine, Tihâme'deki Hubâşe, Uman'daki Suhâr ve Debâ panayırılarına gitmiş olduğuna dair rivayetler vardır. Öte yandan transit ticaret faaliyetlerinin yanı sıra Himyerîler'in dokumacılık, debbâgılık ve madenî eşya, özellikle kılıç imalatında ileri gitmiş olmaları, ayrıca yaptıkları bentler, su kanalları sayesinde tahıl ziraatı ve meyvecilikte büyük başarı kazanmaları onları çok müreffeh bir hayat seviyesine ulaştırmıştır.

Hürmüz Boğazı'nın ve Aden körfezinin kontrolü Hindistan ve Afrika ticaretinin güneylilerde kalması için gerekliydi. Günlük üretiminin ve ticaret merkezleri arasındaki sürekli gidiş gelişin kaderi de iç barışa ve istikrara bağlıydı. Her ne kadar etrafındaki çöller bölgeye tabii bir koruma sağlıyor idiyse de zenginliği daha çok lüks maddelere dayanan Himyerîler'in zamanla savaşçı iradesi sarsılmış, zaafa uğramış bir refah toplumu haline gelmesine, ayrıca hristiyan Bizans ile Mecûsî İran'ın güneyin aleyhine işleyen dinî ve ekonomik politikalar takip etmeleri ve Habeş saldırıları bölgedeki huzur ve istikrarın giderek kaybolmasına yol açtı. İslâmiyet ortaya çıktığı zaman Güney Arabistan peş peşe gelen yabancı siyasî baskıların altında yıpranmış, halkı sosyal açıdan parçalanmış ve ekonomik açıdan zayıflamış durumdaydı. Bölgede öteden beri mücadele halinde olan Yahudilik ve Hristiyanlık henüz bütünüyle halk tarafından benimsenmemişti; halkın çoğu hâlâ putperestti. Bazı kabilelerin Zülhalesa, Zülkeffeyn, Yegûs, Yeûk ve Nesr gibi putları vardı; ancak Kâbe kutsal bir mekân olarak tanınır ve hac mevsiminde ziyaret edilirdi.

Hz. Peygamber, mahallî küçük emirlikler halinde varlığını sürdüren Himyerî melikleriyle mektuplaşmış ve karşılıklı elçiler gönderilmiştir. Konuyla ilgili dağınık rivayetlerden anlaşıldığına göre Resûl-i Ekrem, Ayyâs b. Ebû Rebîa'yı bir mektupla Himyerîler'in meliklerinden Hâris, Mesrûh ve Nuaym b. Abdükülâl'e göndermişti. Mektubunda yahudilerin Hz. Üzeyir'e,

hristiyanların da Hz. İsa'ya Allah'ın oğlu diyerek hak yoldan saptıklarını haber veriyor ve onları İslâm'a davet ediyordu. Hz. Peygamber elçiye, sabah vakti iki rek'at namaz kıldıktan sonra dua ederek onların yurduna girmesini, mektubu sağ eliyle vermesini ve huzura kabulünde Beyyine süresini okumasını söyledi; Ayyâs b. Ebû Rebîa da bu şekilde davrandı ve sonuçta melikler müslüman oldular (İbn Sa'd, I, 282). 9 yılı Ramazanında (Aralık 630) Resûl-i Ekrem'in Tebûk Seferi'nden döndüğü günlerde Himyerî meliklerinin elçisi Mâlik b. Mürâre (Mürre) er-Rehâvî (er-Ruhâvî) Medine'ye geldi. Mâlik'i elçi olarak gönderen Hâris b. Abdükülâl, Nuaym b. Abdükülâl, Nu'mân ve Zûr'a (b.) Züyezen İslâm'a girdiklerini ve müşriklerle mücadele ettiklerini bildiriyorlardı. Bu habere çok sevinen ve elçiyi ağırlamak üzere Bîlâl-i Habeşî'yi görevlendiren (a.g.e., I, 356) Hz. Peygamber de karşılık olarak Muâz b. Cebel başkanlığında Abdullah b. Zeyd, Mâlik b. Ubâde, Ukbe b. Nemir ve Mâlik b. Mürâre'den oluşan bir heyet yolladı. Bunlar Resûl-i Ekrem tarafından hayırlı, sâlih, dindar ve bilgili kişiler olarak görüldükleri için seçilmişlerdi. Heyette yer alan Mâlik b. Mürâre'nin Medine'ye elçi sıfatıyla gelip bu defa Hz. Peygamber'in elçisi olarak ülkesine dönmesi dikkat çekicidir. Resûl-i Ekrem mektubunda, Himyerî meliklerinin Allah'ın hidayetine erişerek nefislerini ıslah edip Allah ve Resulü'ne tâbi olmaları, namaz kılmaları ve zekât vermeleri gerektiğini bildiriyor ve Ehl-i kitap'tan da cizye alınmasını istiyordu. Toplanacak zekâtlardan kendisinin ve aile fertlerinin faydalanmasının helâl olmadığını açıklamaları mektubun dikkate değer bir yönünü teşkil eder. Kaynaklara göre Hz. Peygamber, İslâmiyet'i kabul eden ilk Himyerî meliki Zûr'a (b.) Züyezen'e hitaben bir mektup daha göndermiştir.

Muâz b. Cebel, Cened âmilliğine ilâveten kazâ işlerini yürütmek, halka İslâm'ın esaslarını ve Kur'an-ı Kerim'i öğretmek, sadece Himyerî bölgesinde değil diğer güney bölgelerinde de hem muallimlik yapmak hem de bu yoldaki faaliyetleri teftiş etmek gibi görevleri yerine getirmiştir. Onun bu hizmetleri ifa ederken Allah'ın kitabı ve Resulü'nün sünnetiyle, çözümünü bu ikisinde bulamadığı durumlarda da kendi görüşüyle hüküm verdiği bilinmektedir. Muâz b. Cebel, Yemen'de kaldığı süre içinde diğer görevlilerin de katkısı ile birçok kabilenin İslâmiyet'i kabul etmesini sağlamıştır.

Resûl-i Ekrem'in vefatından sonra Himyerîler, Zûr'a b. Ebû Akabe el-Himyerî'yi Halife Hz. Ebû Bekir'e yollayarak kendisine itaatlerini ve İslâm'a bağlılıklarını bildirmişler, diğer Yemen kabileleri gibi ilk İslâm fetihlerine katılmışlardır. İmam Mâlik b. Enes, Emevî ve Abbâsî döneminin meşhur kumandanı Maan b. Zâide eş-Şeybânî, Şamlılar'ın imamı Abdurrahman b. Amr el-Evzaî Himyerîler'den yetişen başlıca şahsiyetlerdir. Himyerîler hakkında Ubeyd b. Şerriyye, Emevî Halifesi Muâviye'nin isteği üzerine *Kitâbü'l-Mülûk ve aḥbârî'l-mâzîn* (İbnü'n-Nedîm, s. 102; Abdülhay el-Kettânî, III, 80-81) adlı eserini kaleme almış, Vehb b. Münebbih de *Kitâbü'l-Mülûkî'l-mütevvece min Ḥimyer ve aḥbârihim ve kıṣaṣihim ve kubûrihim ve eş'ârihim* adlı bir kitap yazmıştır. İbn Halikân, Vehb b. Münebbih'in eserini bizzat gördüğünü söyler (*Vefeyâtü'l-a'yân*, VI, 35). İbn Hişâm'ın *Kitâbü't-Ticân fi mülûkî Ḥimyeri* ile Neşvân el-Himyerî'nin *Mülûkū Ḥimyer ve aḳyâlū'l-Yemeni*'i de Himyerî tarihine dair iki önemli kaynaktır.

BİBLİYOGRAFYA :

Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muḥîṭ*, "tb'a" md.; Vehb b. Münebbih, *Kitâbü't-Ticân fi mülûkî Ḥimyer*, San'a 1979; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 35-72; II, 588-590; İbn Sa'd, *et-Ṭabaḳât*, I, 282-283, 356; III, 584-585; V, 530; Belâzûrî, *Fütûḥ* (nşr. Abdullah et-Tebbâ - Ömer et-Tebbâ'), Beyrut 1407/1987, s. 92-98; Mes'ûdî, *Mürûcû'z-zehab* (Abdülhamîd), I, 68; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Teceddüd), s. 102; Neşvân el-Himyerî, *Mülûkū'l-Ḥimyer ve aḳyâlū'l-Yemen*, Kahire 1958; Yâkût, *Mu'cemū'l-büldân*, II, 352; İbn Halikân, *Vefeyât*, VI, 35; İbnü'l-Verdî, *Tetimmētü'l-Muḥtaṣar fi aḥbârî'l-beşer* (nşr. Ahmed Rif'at el-Beravî), Beyrut 1389/1970, I, 91-94; İbn Kesir, *el-Bidâye*, II, 75; İbn Haldûn, *el-İber*, II, 242-259; Süyûtî, *el-İḥkân* (Ebû'l-Fazl), II, 102; Diyarbekrî, *Târîḫü'l-ḥamîs*, II, 138; Halebî, *İnsânü'l-uyûn*, III, 228-229; Ahmed b. Zeynî Dahlân, *es-Siretū'n-Nebeviyye* (Halebî, *İnsânü'l-uyûn* içinde), Beyrut, ts. (el-Mektebetü'l-İslâmiyye), III, 29-30; Abdülhay el-Kettânî, *et-Teḥrîṭü'l-idâriyye* (Özel), I, 282; II, 9, 185; III, 80-81; Cevâd Ali, *el-Mufaṣṣal*, II, 510-599; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi* (Mutlu), II, 151, 206, 207; Neşet Çağatay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Câhiliye Çağı*, Ankara 1971, s. 17-38; Hittî, *İslâm Tarihi*, I, 77-102; M. Beyyûmî Mehran, *Dirâsât fi târiḫi'l-Arabî'l-kadîm*, Riyad 1400/1980, s. 335-387; Köksal, *İslâm Tarihi* (Medine), IX, 286-291; Mustafa Fayda, *İslâmiyet'in Güney Arabistan'a Yayılışı*, Ankara 1982, s. 9-22, 90-101; Kehhâle, *Mu'cemū kabâ'ilü'l-Arab*, Beyrut 1402/1982, I, 305-306; Mahmud Esad, *İslâm Tarihi*, s. 97-108; Tefvîk Berrû, *Târîḫü'l-Arabî'l-kadîm*, Dimaşk 1988, s. 79-98; Seyyid Abdülazîz Sâlim, *Târîḫü'l-Arab kable'l-İslâm*, İskenderiye, ts. (Dârü Cübân), s. 114-127; J. H. Mordtmann, "Himyer", *IA*, V/1, s. 487-490.

